

PÁPAVÁLASZTÁS A RÓMAI KÉRDÉS JEGYÉBEN

1922. január 22-én, vasárnap reggel XV. Benedek pápa rövid, de súlyos betegség után meghalt.

Halála általános mély részvétet keltett a világ minden részén, amerre katolikusok élnek. Magyarország különösen mélyen gyászolta. Schioppa nuncius közvetlenül az előtt volt nála, hogy ágynak dőlt és sok szeretetre és megértésre talált Magyarország és a magyar dolgok iránt.

Rendkívül feltűnő volt a pápa halála alkalmával a hivatalos Olaszország gyásza. Minden minisztériumon, a Quirinallal szemben lévő Consulta palotáján is, ott lengett a gyászlobogó. Elrendelte a kormány az iskolák, színházak, mulatóhelyek, bíróságok bezárását és lemondták természetesen a nagyvilági multságokat is. A vatikáni képviseltek kapui három napon át zárva maradtak.

A hivatalos Olaszország gyászának ily feltűnő megnyilvánulása azal függött össze, hogy a római kérdés megoldása a levegőben volt s mindennél jobban bizonyította, hogy az olasz kormány mily nagy súlyt helyezett a Vatikánnal való kibékülésre.

XV. Benedek idejében a dolog a legjobb úton haladt. A pápa az első világháborúnak már az elején elárulta, hogy békés viszonyt óhajt az állammal. 1915 végén külön bitorosi bizottságot nevezett ki a római kérdés tanulmányozására. A háború végén jelentősen közeledett egymáshoz a két hatalom. Orlando miniszterelnök 1919. június 1-én meg is állapodott már Kelley amerikai prelátus közvetítése útján a rendkívüli ügyek titkárával, Ceretti prelátussal elvileg egy miniatűr egyházi állam visszaállításában. Így a béke már ekkor létrejöhetett volna, ha Orlando kormánya hamarosan meg nem bukik s az olasz közvéleményben is érettebb lett volna a kérdés. 1921 tavaszán és nyarán azonban már a liberális sajtó is kezdte a római kérdés elintézését ajánlani. Az olasz kormány is feltűnően érdeklődött iránta s a Vatikánnal való kibékülés utáni vágyát mindennél jobban dokumentálta, hogy az olasz külügyminisztérium 1921 nyarán a kérdésre vonatkozó összes újságcikkeket összegyűjtve külön füzetben kiadta. A Vatikán részéről Dalla Torre gróf az Osservatore Romano szeptember 2-i számában erre mintegy válaszként leszögezte, hogy nem elegendő az olasz állam részéről önkéntesen biztosított de facto szabadság és függetlenség, hanem jogilag szabályozott helyzetre van szükség, amely a fennálló körülmények között aligha látszik lehetségesnek területiális alap nélkül. E határozott állásfoglalás ellenére a Giornale d'Italia ez év decemberében újra felvetette a kérdést s azt fejtegette, hogy a Szentszéknek az olasz törvények által teremtett állapotba való egyszerű belenyugvásával kellene megoldani. Ezt az ajánlatot az Osservatore Romano kétségtelenül Gasparri bíboros-államtitkár által sugallmazott december 24-i cikkében elutasította.

Ez elutasító válasz ellenére, bár a további vitatkozás tulajdonképpen feleslegesnek tűnhetett, a sajtó mégis tovább foglalkozott a kérdéssel. Különösen a kormányhoz közelálló lapok, a szabadkőműves sajtó és az előzőleg francia pénzen kitartott Italie kardoskodtak a Vatikán és Quirinál közötti kibékülés szükségessége mellett. Gasparri ez év utolsó napjainak egyikén sajnálkozott a magyar követ, Somssich József¹ előtt, hogy

¹ Dolgozatunk javarészt az 6 követi jelentésein alapul. (Országos Levéltár. Küm. Pol. 250 csomó, 34 tétel.)

a római kérdésről nagyobbára olyanok írnak, akik nem értenek hozzá. Bizonyos kereséséggel mondta ezt. Nem szeretett a kérdésről beszélni. A kibékülés neki is szívügye volt, de érezte, hogy megvalósulása elé még igen nagy akadályok gördülnek. Neki is tudnia kellett, amit Ragonesi bíbornok, a volt madridi nuncius közölt a magyar követtel, hogy a spanyol király a Vatikán és Quirinál közötti kibékülést határozottan ellenzi. A kardinális kollégium nagyrésze, Merry del Val-lal, X. Pius volt államtitkárával az élén, — aki szintén azt vallotta, hogy a kérdésről jobb hallgatni, bár szüntelenül kell reá gondolni, — ugyancsak nem tartotta időszerűnek az olasz kormánnyal való egyezkedést. De tudnia kellett Gasparrinak azt is, hogy a király, Viktor Emánuel sem kívánta a Vatikán és Quirinál közötti helyzet megváltoztatását. Villa Uritia marquis quirináli spanyol követ beszélte el a magyar követnek: Viktor Emánuel legutóbb, 1921 decemberében, úgy nyilatkozott előtte, hogy a fennálló állapot felel meg leginkább Olaszország érdekeinek. A király úgy látta, hogy a Szent-szék az akkor meglévő nemzetközi vagy inkább nemzetek fölötti helyzetében sokkal nagyobb hatalommal és tekintéllyel rendelkezik és épp ezért, ha akarja, sokkal hathatósabban képes Olaszország érdekeit a többi hatalommal szemben megvédeni, mintha egy esetleges kiegyezés után Olaszországtól teljesen függő viszonyba kerül, amely helyzetében különben, ha nem akarná az olasz politikát támogatni, tovább és nem kevésbé árt-hat Olaszországnak, mint a fennálló viszonyok között.

A király e nyilatkozata nagyon figyelemreméltó volt. A magyar követ, Somssich, maga is úgy gondolta, hogy mi szükség is van a hivatalos érintkezésre, amikor, a nemhivatalos érintkezés úgylis megvan és kifogástalanul működik.

A hivatalos Olaszországnak XV. Benedek halálával 1870 óta elsőízben megnyilvánult feltűnő együttérzése a Szent-székekkel mindennél érthetőbben bizonyította azonban, hogy maga a kormány nagy súlyt helyezett a Vatikánnal való kibékülésre. A gyász nagymérvű megnyilvánulása kétségtelenül presszió kívánt lenni a bíbornoki kollégiumra egy olaszbarát pápa megválasztása érdekében. Az olasz kormány azzal is nyilvánítani óhajtotta lojalitását, hogy elrendelte a konklávéra érkező bíborosok ünnepeles fogadását. Vannutelli kardinális, aki a kibékülés nyílt híve volt, leplezetlen meglepődéssel állapította meg Somssich előtt, hogy az olasz hivatalos épületek gyászlobogó dísze nagy hatást gyakorolt a szent kollégiumra. Gasparri bíboros-államtitkár azonban, látva a kiegyezés fennálló nehézségeit, amikor a magyar követ szóba hozta neki a dolgot, egy kicsinylő kézmozdulattal intézte el az olasz kormány erőfeszítéseit. A részvétlátogatásra jelentkezett di Rodino minisztert s a római városi tanács három képviselőjét nem is fogadta személyesen. Bizonytalan volt az is, hogy a spanyol—angol származású Merry del Val által vezetett intranzigens párt — látva, hogy az olasz bíborosok között a kibékülés hívei többségben vannak, — nem fog-e annál erélyesebb ellenakciót kifejteni.

A XV. Benedek halálakor elhangzott miniszteri nyilatkozatok, a hivatalos Olaszország feltűnő gyásza következtében a két demokrata párt szövetkezett és ellenzékbe ment a *Partito Popolare* által támogatott Bonomi-kormány ellen s megbuktatta. Ekkor ült össze az egész olasz nép feszült figyelme és pártatlan érdeklődése mellett, a hivatalos körök és a sajtó nagy izgalma közben a konklávé. Az izgalom érthető volt, mert komoly jelek mutatkoztak idegen nemzetiségű pápa választására, ami Olaszországra nézve rendkívül nagy jelentőségű lett volna.

Somssichnak még XV. Benedek halála napján a magyar külügyminiszteriummal táviratilag tudatott értesülése szerint Gasparri államtitkár, Ratti milánói és Maffi pisai érsekek voltak az első pápajelöltek. Alig telt el pár nap, máris két párt éles körvonalai voltak a kardinális kollégium kebelében észlelhetők. A konzervatív párt, amely X. Pius szigorúan választási irányát kívánta vissza és a liberálisoké, akik a hivatalos Olaszországgal való kibékülést tűzték zászlajukra. A konzervatív párt feje, X. Pius egykori államtitkára, Merry del Val erős propagandát fejtett ki, s amint Somssich nagyon jól értesült helyről hallotta, éles kritikában részesítette Gasparri bíboros politikáját. Merry del Val csoportjában különösen az angol bencés bíboros, Gasquet és a francia jezsuita Billot kardinális, az olaszok közül De Lai suburbicarius püspök és Boggiani domonkos kardinális tűntek ki. Pápajelöltjük tulajdonképpen De Lai lett volna, de mint-hogy az ő megválasztása kétesnek látszott, La Fontaine velencei patriarcha megválasztása mellett voltak. Le Fontaine szentéletű, kitűnő pap hírében állott, de gyenge diplomatának tekintették, akit Somssich szerint Merry del Val a saját akarata szerint vezethetne.

A liberális párt vezére a legidősebb bíboros, Vincenzo Vannutelli, a kardinális kollégium dékánja volt, jelöltje pedig Maffi pisai érsek, aki „italianissimo” hírében állott. A két párt számbeli ereje az idegenből érkező bíbornokok állásfoglalásáig bizonytalan volt. Az olaszok között a kibékülés eszméjének természetesen sok barátja volt, de január 26-án Somssich még úgy látta, hogy a külföldiek nagyrésze viszont Merry del Val pártját fogja erősíteni, sőt megszerzi neki esetleg az abszolút többséget is, de nem valószínű mégsem, hogy a szükséges kétharmad többséget is biztosítsa.

Előre látható tehát, jelentette Somssich a konklávé előtti első congregatio-ülések után, hogy amint az oly sok pápaválasztásnál történt, a konklávé kompromisszumos megoldást fog keresni, s vagy olyan pápát választ, aki eddig politikai téren nem szerepelt s akinek állásfoglalása ismeretlen, vagy olyant, aki XV. Benedek pápának különösen a legutolsó időben folytatott politikáját fogja tovább szőni, amely — követünk véleménye szerint — akármit is mondjanak kritikussai, a hivatalos Olaszországgal való kiegyezést igazában nem célozta, hanem megelégedett az Egyház érdekeit elegendőképpen megoltalmazó nem hivatalos jóviszonnyal. Ilyen kompromisszum-pápa volt, jelentette már január 23-án Somssich, Ratti bíbornok, volt varsói nuncius, milánói érsek, akinek a nevét máris a leggyakrabban emlegették. Ratti lengyelországi küldetése előtt a milánói Ambrosiana, majd a Vatikáni Könyvtár élén állott, tekintélye volt s rövid érseksége idején egyházmegyéje általános szeretetét is kivívta.

A XV. Benedek halála utáni első napokban természetesen több más nevet is emlegettek.

A küzdelem nagyon hevesnek ígérkezett. Felmerült a lehetősége a holland Van Rossum megválasztásának is. A nem olasz bíbornokok között a római kérdés nyomása alatt ugyanis egyre határozottabban nyilvánult meg az a szándék, hogy ne olaszt válasszanak meg pápává. Egyrészt ebben ez a szándék annyira erős és határozott volt, hogy az olasz megoldás leg-erősebb és legtehetségesebb ellenfelének, Merry del Valnak a nevét írták a zászlajukra, akinek az esélyeit csak növelhette, hogy a szent kollégium tagjainak javarésze az ő államtitkársága idején kapta meg a bíbort. A német kardinálisok: Bertram, Faulhaber és Schulte, a bécsi hercegérsekkel, Pfiffel-lel együtt Van Rossumot, a Propaganda Fide prefektusát szerették volna Szent Péter székében látni. Az osztrák domonkos, Frühwirth

kuriális bíbornok azonban már eleve Ratti mellé állt. Érdekes körülmény, hogy az olasz bíborosokat nem tekintve, a legtöbb nem olasz bíbornok azért idegenkedett Van Rossumtól, mert a németek kívánták őt.

Egy nappal a bíborosoknak a konklávéba vonulása előtt Somssich úgy ítélte meg a helyzetet, hogyha a német bíborosok, — akikkel a jelek szerint Csernoch hercegprimás és Van Rossum is összetartott, — a Ratti pártiak mellé állának, akkor ő nehézség nélkül rögtön megkaphatná a kétharmad többséget. Ratti esélyeit azonban csökkentette Somssich szerint az idegen bíborosok körében, hogy a köztük nagyon tekintélyes Van Rossum gyengének ítélte. Veszedelemesebbnek látszott azonban Rattira Merry del Val pártjának az ellenszenve, amely túlságosan italofilnak tekintette. Úgy látszott, hogy a Ratti pártiak túlságos ellenállás esetén nem lettek volna ellene, sőt határozott szimpátiával kísérték volna az igen okos és erélyes ember hírében álló és minden politikai mult nélküli Laurenti kuriális bíboros trónra emelését. Laurentit a jelek szerint szükség esetén Merry del Valék is elfogadták volna és ezért Somssich megítélése szerint Laurenti bíboros Ratti mellett igen komoly, sőt talán a legkomolyabb jelölt volt. Laurenti esélyeit növelni látszott a konklávé kezdete előtt az is, hogy Merry del Val a jelek szerint nem tudja megkapni a szükséges kétharmad többséget, más idegennek pedig nem voltak komoly kilátásai.

A Maffi-párt reményeit teljesen megsemmisíteni látszott a három bíborosi rend: a püspöki, presbiteri és diákonusi fejének, Vannutelli, Merry del Val és Bisleti bíborosoknak a kardinális kollégium megbízásából január 29-én az összes szentszéki diplomáciai képviseltekhez intézett körlevele. E körlevél megemlékezett az összes kardinálisoknak méltóságukkal járó, esküvel fogadott kötelességéről, hogy a Szentszék és az Egyház jogait is megvédelmezzik. E szent fogadalmukat a bíborosok — folytatta a körlevél — a pápai rendelkezéseknek és a korábbi gyakorlatnak megfelelően most generalis congregatióban teljes egyetértéssel ünnepelesen megerősítve megújították és megismételték az utolsó pápának e tárgyban kibocsátott fenntartásait. Kérte a három bíborosi rend feje a Szentszéknek akkreditált követeket, hozzák e nagyfontosságú tényt kormányaik tudomására, észrevéve ebben a bíborosi kollégium elhatározottságát, hogy a jelzett jogokat védeni fogja és követi az utolsó pápák nyomdokait, bárminő megpróbáltatásoknak lenne is kitéve. Ezzel a lelkülettel lát hozzá a szent kollégium — fejeződött be a körlevél — Jézus Krisztus helytartójának megválasztásához, bízva benne, hogy szabadságát egyáltalában nem zavarják meg.

Ez a körlevél novumot jelentett a pápaválasztások történetében s a diplomáciai testület általában a túlzott olasz kívánságok elleni tüntetés gyanánt fogta fel. Általánosan köztudomású volt ugyanis, hogy az olasz kormány Maffi megválasztását kívánta. Bánffy Miklós, a magyar külügyminiszter is Maffi megválasztását óhajtotta, mivel úgy látta, hogy a magyar külpolitikának Olaszországra kell az elkövetkező időben támaszkodnia. A bíborosi körlevélről még nem tudva, február 1-én táviratilag utasította is Somssichot, hogy ily értelemben tájékoztassa Csernoch hercegprimást.

Amint az eddigiekből látható, a konklávét megelőző tanácskozások után még teljesen bizonytalan volt a választás eredménye. Az ekkor 60 tagból álló bíborosi kollégiumból 53-an vonultak be február 2-án délután a konklávéba. A többiek vagy betegek voltak, vagy útban voltak még csak Rómába. Nemzetiség szerint 31 olasz, 5 francia, 4—4 spanyol és né-

met, 3 angol, 2 lengyel, s 1—1 osztrák, magyar, belga és holland bíboros vett részt a konklávéon.

Szent X. Pius Vacante Sede Apostolica konstitúciója excommunicatio terhe alatt megtiltotta a résztvevőknek, hogy akár a konklávé tartama alatt, akár utána, annak lefolyásáról bármit is nyilvánosságra hozzanak. Somssich azonban elejtett szavakból, különböző mozzanatok egybevetéséből nagyon helyesen következtette, hogy az első napon Gasparri és Merry del Val kaptak jelentékeny számú szavazatokat, a második napi szavazásoknál pedig Gasparri hívei szaporodtak meg, s megválasztása valószínűleg csak azon múltott, hogy a bíborosok magas korát és egészségi állapotát vették tekintetbe, sőt ő maga is kérhette, hogy tekintsenek el a személyétől.

Következtetések helyességét megerősítik a minden valószínűség szerint La Fontaine velencei patriarcha hagyatékából előkerült feljegyzések, amelyek a bíboros 1935-ben bekövetkezett halála után indiszkrétció folytán ismeretessé váltak.² La Fontaine nyilván elfelejtette feljegyzéseit megsemmisíteni, örököseit pedig már nem kötelezte a konklávistákra vonatkozó titoktartás.

Az első szavazás február 3-án reggel volt. A konklávékon naponta négyszer szavaznak, kétszer délelőtt és kétszer délután. Ha ugyanis az első szavazás eredménytelen, mindjárt utána még egy szavazást kell tartani. A kardinálisok a Sixtusi-kápolnában egyenként az oltárhoz járultak, letérdelve röviden imádkoztak, majd Michelangelo Utolsó ítéletével szemben hangosan és érthetően megesküdtek: Testor Christum Dominum, qui me iudicaturus est, me eligere, quem secundum Deum iudico eligi debere — Krisztussal az Úrral bizonyítom, aki itélni fog engem, hogy azt választom, akit Isten előtt választandónak hiszek, — utána választói cédulájukat az odakészített patenával fedett nagy kehelybe helyezték, s az oltár előtt meghajolva visszatértek helyükre.

A La Fontaine-nak tulajdonítható feljegyzések szerint a február 3-i első szavazás alkalmával Maffi 10, Gasparri 8, Merry del Val 12, La Fontaine 4, Ratti pedig 5 szavazatot kapott. Az első napi további szavazások során a Maffira eső szavazatok száma visszaesett 9-re, fokozatosan emelkedett viszont a Gasparrié 12-re, Merry del Valé pedig 17-re. A La Fontaine-ra eső szavazatok ingadoztak, felemelkedtek 9-re, majd Merry del Val szavazatainak növekedésével visszaestek 1-re. Ratti a délutáni szavazáskor 6 szavazatot kapott. Február 4-én Maffi szavazói átpártoltak Gasparrihoz s így ő már a reggeli első szavazáskor 21 szavazatot nyert, az aznapi második, harmadik és negyedik szavazáskor pedig egyformán 24-et, ami azt jelezte, hogy szavazatainak további emelkedésére már nem lehet számítani. A Merry del Valra adott szavazatok mindjárt a reggeli első szavazáskor visszaestek 13-ra, a La Fontaine-éi viszont újból felemelkedtek 7-re. Ratti egész nap változatlanul tartotta 4—5 szavazatát. A február 4-i első, illetőleg ötödik szavazás után Merry del Val hívei, látva, hogy az ő megválasztása reménytelen, La Fontaine-re kezdték adni a szavazataikat s ezek fel is emelkedtek 13-ra, majd 22-re, de a délutáni második szavazáskor visszaestek 21-re. Merry del Val ekkor már csak egy szavazatot kapott.

E második napi scrutiniumok után először valószínűleg Maffi korábbi szavazói, majd Gasparri hívei is, — látva, hogy jelöljük nem fogja tudni

² A Federzoni által kiadott Nuova Antologia 1935 dec. 16-i és utána a Berliner Kath. Kirchenblatt 1936 ápr. 26-i számában megjelent közlések után ismerteti az adatokat Josef Schmidlin: Papstgeschichte der neuesten Zeit. IV. Band. München, 1939. 21. l. — Lásd még a Nemzeti Újság 1939 febr. 26-i számában Iovag Raitz von Frenzt közleményét.

megszerezni a minimálisan szükséges 36 szavazatot, — fokozatosan Rattihoz pártoltak. Gasparri szavazatainak a száma február 5-én délelőtt lecsökkent 19-re, majd 16-ra. Merry del Val ekkor már egy szavazatot sem kapott, La Fontaine viszont először 18-at, de közvetlenül utána már csak 8-at, mert Granito Pignatelli di Belmonte suburbicarius püspök, volt bécsi nuncius ez alkalommal nyilván az ő szavazói közül vont magához ugyancsak 8-at. Ratti 5-én délelőtt már 11 szavazattal kezdte, majd 14-gyel folytatta. Ezután következett be a nagy fordulat. Gasparri hívei délután már mind Rattira szavaztak, s így Ratti 24, majd 27 szavazatot kapott. Gasparri mellett ekkor már csak két, majd egy bíboros tartott ki. Merry del Val, illetőleg La Fontaine hívei most megkísérelték Rattival felvenni a küzdelmet s La Fontaine-nek sikerült is a délutáni első scrutiniumkor 23 szavazatot kapnia, de a szavazás megisméltésekor már újból megfogyott eggyel a szavazói száma. Február 6-án reggel sikerült még neki az első alkalommal 18 szavazatot megtartania, Rattiei viszont már 30-ra emelkedtek. A közvetlenül utána következő tizenegyedik szavazáskor La Fontaine, nyilvánvalóan Merry del Val leghívebb követőitől, már csak 9 szavazatot kapott, Ratti pedig magához vonva La Fontaine többi szavazóit, 42 szavazatot nyert s ezzel Szent Péter trónjára került. Csernoch hercegprimás szép hasonlatával élve végigment a keresztút 13 stációján s a Kálvária hegyén egyedül maradt.

Ratti megválasztását a kívülállók eleinte különbözőképpen kommentálták. Mivel a Pius nevet választotta, mert IX. Pius pápasága idején született s X. Pius egyik utolsó tétével került Rómába, mint a Vatikáni Könyvtár prefektusa, voltak, akik tévesen azt hitték, hogy az intransigensek győztek. Kétségtelen azonban, hogy Ratti bíboros, illetőleg most már XI. Pius pápa megválasztása kompromisszum eredménye volt. Csak így nyerhette meg La Fontaine szavazatainak a többségét is. De a valóságban mégis inkább XV. Benedek és államtitkára, Gasparri békülékenyebb irányra győzedelmeskedett, amely a római kérdés megoldásával szemben nem foglalt el teljesen merev álláspontot. Ezt világosan mutatja, hogy a Merry del Val köré csoportosult intransigensek mindvégig kitarítottak La Fontaine mellett. Egy római közmondás szerint a konklavé első napján dolgoznak az emberek, a másodikon a Sátán, a harmadikon a Szentlélek. „Egy dolog bizonyos, — mondotta Gasparri a pápaválasztásról beszélve Somssichnak — Isten akarata érvényesült.”

Csernoch hercegprimás a jelek szerint kezdettől fogva Ratti megválasztásának a híve volt. Mint általában, ezúttal is kitűnő, ügyes diplomátának bizonyult. A konklavén — Gasparri tanúsága szerint — nagyon tekintélyes szerepet játszott és bölcs viselkedése által az egész bíborosi testület osztatlan elismerését elnyerte. Egy ízben, mondotta Gasparri, ex abrupto tartalmilag és formailag oly kiváló latin szónoklatot tartott, amire az egybegyűlt kardinálisok közül valószínűleg senki sem lett volna képes, még ő maga, Gasparri sem, pedig vagy tizenhét éven át adta elő az egyházjogot latin nyelven és van benne elég gyakorlata.

Róma népe, az olaszok megérezték, hogy mit jelent Ratti pápasága s kitoró örömmel fogadták megválasztását. A választás kihirdetése után az emberek már be akartak tódulni Szent Péter templomába, amikor a bíborosok mögött megjelent a templom külső erkélyén az új pápa, hogy áldását adja a téren egybegyűlt sokaságra. Ez több mint félszázados hagyományt szakított meg, 1870 óta először történt most meg s óriási lelkesedést váltott ki nemcsak a jelenvoltaknál, hanem egész Olaszországban. A nép ujjongott, a Szent Péter-téren felállított katonaság, közte egy század szürke lovas guarda regia, tisztelgett, és a vérmes olaszok siettek

hangos örömmel megállapítani: „C'e la reconciliazione” — ez a Vatikán és Quirinál kibékülését jelenti. Az olasz lapok azt írták, hogy XI. Pius egyszerű keresztjellel elvágta a római kérdés gordiusi csomóját.

Az általános lelkesedést nem hűtötte le a konklávé marsalljának, Chigi hercegnek az Osservatore Romanóban még aznap este, mindjárt a pápa megválasztásáról szóló hír után megjelent jogfenntartó nyilatkozata sem. „Az Egyház és Szentszék sérthetetlen jogainak teljes fenntartásával, amely jogoknak istápolására és megvédelmezésére Ő Szentsége esküt tett, — szolt a nyilatkozat — XI. Pius pápa első áldását a Szent Péter-téri külső erkélyről adta azzal a szándékkal, hogy ez áldás ne csak azokra vonatkozzék, akik a Szent Péter-téren éppen jelen voltak, ne csak Rómára és Olaszországra, hanem minden népekre és nemzetekre; bár mindannyiunk számára az oly hön kívánt általános békét hozná meg s annak előhírnöke legyen.”

Amíg az erkélyről adott áldás az olasz hiúságnak hízelgett, addig a magyaróz nyilatkozat lefokozta a hozzáfűzött reményeket s igyekezett megnyugtanni a kardinális kollégium intranzigens részét. Ez XI. Pius nagy diplomáciai ügyességére vallott. Annak hangsúlyozása, hogy az áldás nemcsak urbi, de orbi is szolt, világosan jelezte egyúttal azt is, hogy a pápa közre kíván működni a világbéke megteremtésében. Lengyelországi működése idején többször mondta, — mint Csekolics Iván, volt sorsói magyar követ közléséből tudjuk, — hogy a háború a legrettenetesebb veszedelem, hogy a háborúból fakad minden más szerencsétlenség s az Öszövetség szent királya is azért választotta a döghalált és nem a háborút Isten büntetéséül, mert, mint mondta, szívesebben pusztul el Urának, Istenének kezétől, mint ellenségének fegyverétől.

XI. Pius még megválasztása napján megerősítette államtitkári állásában Gasparrit, akihez a tisztelet és hála szálai fűzték. Ez feltűnést keltett, mert precedens nélküli volt, hogy egy új pápa elődje államtitkárát hivatalában megtartsa. XI. Pius ezzel nyíltan kifejezte, hogy XV. Benedek egyházpolitikai vonalát kívánja követni. Somssich, amidön ez alkalomból Gasparrit üdvözölte, azzal köszöntött be hozzá, hogy nem neki, hanem sajátmagának és az egész diplomáciai testületnek kell gratulálnia, s különösen nekünk magyaroknak, mert helyén maradása biztosíték arra, hogy a Szentatya jóakarata is számíthatunk.

A sensibilis természetű Gasparri egészen elérzékenyülten köszönte meg Somssich nagyon meglehangú jókívánatait, majd szomorúan hozzátette, hogy az utolsó időben sok szenvedésen kellett keresztülmennie. Elmondta, hogy XV. Benedek halála mily közelről érintette, de Somssich úgy érezte, hogy nem csupán a gyász okozta szenvedését, hanem a konklávén történtek is hozzájárulhattak. Lehet, írta Somssich, hogy az ellenpárt nagyon is nyílt ellenségeskedése keserítette el, de lehet az is, hogy nagyon közel állhatott a pápasághoz s rettegett a pillanattól, amikor döntenie kellett volna a tiara elfogadásáról. Nem örült különösen neki, hogy államtitkári állásában megmaradt, vagy legalább is nem valószínű, hogy nagyon ambicionálta volna. De a pápa így kívánta s neki nem maradt más hátra, mint akarata előtt meghajolnia. Mégis bizonyos meglepedéssel tölthette el, hogy politikájának folytatása biztosítottnak látszott. Voltak, akik azt hitték, hogy állásában való megerősítése csak provizorikus megoldás, legközvetlenebb munkatársa, Serédi Jusztinián azonban helyesen ítél, amikor azt mondta, hogy addig marad meg államtitkárnak, amíg egészsége engedi.

A pápa megkoronázása a megválasztását követő legközelebbi vasárnap, február 12-én történt meg a szokásos páratlan pompával, amilyent

csak a Szentszék tud a maga évszázados tradícióival kifejtteni. A Szent Péter templom zsufolásig megtelt, olyannyira, hogy egy-egy gyóntatószék tetején is 8—10 ember állott. Rejtély volt, hogy miként fértek ott el, s hogyan nem szakadt le az egész alkotmány a súlyuk alatt. Lehetett a templomban 60—80 ezer ember. De még sokkal többen voltak kint a téren. Voltak, akik 200.000-re becsülték a számukat. Róma népe a pápát kívánta látni, várta, hogy kijöjjön újból a Szent Péter erkélyére, jöllehet az Osservatore Romano megelőző este közölte, hogy a pápa csak a templom belsejében fog áldást osztani. A rendőrfőnök, amint Somssich megbízható forrásból értesült, úgy segített magán, hogy három izben is beüzent a templomba, hogy nem hajlandó a közrend fenntartásáért felelősséget vállalni, ha a pápa nem mutatkozik a népnek és nem jön ki a szertartás végeztével, — ha csak néhány rövid pillantásra is, — a templom erkélyére. XI. Pius a rábeszélésnek csak nehezen engedett, mert a hosszú szertartás — délután kettőre járt már az idő — nagyon kimerítette s félt a meghülestől is. De azután vagy tizenkét bíboros kíséretében mégis csak kilépett a loggiára. Rövid áldást adott s csakhamar visszavonult. A felvonult katonaság tisztelgett, a kürtösök a királyi fanfare-t játszották. A vatikáni erkélyen egyidejűleg megjelent a pápai katonaság s a zenekar a pápai himnuszt intonálta.

A nép örömmámorban úszott, tapsolt, tombolt és a pápát éltette. Két héttel korábban el se lehetett volna még képzelni, hogy ez megtörténhesék. Róma népe ezzel szavazott a kibékülés mellett. Az esti Osservatore Romano vezércikkének végén viszont elmondta, ha nem is a fenti részletekkel, hogy miként hagyta magát a pápa az erkélyre való kijövetelre rábeszéltetni, s hozzáfűzte az intelmet, hogy ennek az áldásnak sem kell továbbmenő fontosságot tulajdonítani, mint a választás után adott elsőnek. Az olasz sajtó nem adott hírt az Osservatore magyarázatáról s így a nagyközönség előtt jóformán ismeretlen maradt. Az áldásnak csak a kibékülés reményét keltő jó hatása maradt fenn. Somssich egyébként megbízható forrásból arról értesült, hogy a pápa a Szent Péter-téri áldást Olaszországnak szánt „avance”-ként kívánta magyaráztatni, s ha az olasz kormány nem méltányolná a kellő mértékben, akkor a Szentszék kényszerűen visszatér régi hagyományos politikájához.

Az olasz kormányválság akkor még nem oldódott meg. A Facta-kormány csak február 26-án tudott megalakulni. Az új kormány megalakulásának napjaiban két meglehetősen észrevétlenül maradt, de nagyon jellemző esemény elég élesen megvilágította, hogy a Vatikán továbbra is XV. Benedek arany középutas politikáját kívánja követni, vagyis egy jotányit sem enged jogfenntartó intransigentiájából és szilárdan kitart a pápai szuverénitással mellett, de nem hivatalosan mégis a legbarátságosabb viszonyra törekszik az olasz állammal. Amikor e napokban ugyanis néhány olasz hadseregbeli tiszt küldöttségileg bejelentette Gasparrinak, hogy a római Comitato per la difesa della Vittoria, — a győzelem védelmére, de inkább dicsőítésére alakult egyesület a Szent Péter-téren nagy tüntetést kíván rendezni annak öröme, hogy a pápa kijött a Szent Péter templom erkélyére és onnét osztva áldását, ezzel mintegy elismerte Olaszország egységét, vagyis más kifejezéssel a király szuverénitását, a bíboros nagyon előzékenyen, fogadta a küldöttséget, de egyúttal tudomására adta, hogy a tüntetést időszerűtlennek (non opportuna) tekinti, s kérte, hogy ne rendezék meg. Nem szolt azonban a hír arról, hogy Gasparri csak egy szóval is kifogásolta volna a tüntetés célját, amit pedig szigorúan intransigens szemmel nézve még sértésnek is lehetett volna tekinteni. Ezzel szemben viszont XI. Pius a római prédikátoroknak majdnem

ezzel egyidejű fogadásakor a hozzájuk intézett allocutióban, amelyet az Osservatore teljes szövegében közölt, Rómáról mint különösen az ő városáról — „questa Roma, così particolarmente Nostra” — emlékezett meg. E kijelentésével XI. Pius teljesen megnyugtathatta a kardinális kollégium intranszgens részét.

Sok víznek kellett még lefolynia a Tiberisen, amíg a Vatikán és Quirinál közötti kiegyezés létrejöhett. De az idő megérlelte a kiegyezést. 1926-ban megindultak az érdemleges tárgyalások is, amelyek, mint ismeretes, 1929-ben a római kérdés végleges megoldására vezettek. A pápa visszanyerte teljes világi függetlenségét s ezzel XV. Benedek, XI. Pius és államtitkáruk, Gasparri bíbornok békülékeny politikája a történelem előtt igazolást nyert. Róma népe XI. Pius megválasztásakor jól érezte meg: C'è la reconciliazione.

XI. Pius velünk magyarokkal szemben mindig rokonszenvvel s igen nagy jóindulattal viseltetett. Varsói működése idején jó baráti viszonyban volt az osztrák-magyar monarchia akkori varsói képviselőjével, Ugron Istvánnal, akinek segítségét nemcsak apróbb szívességekben vette igénybe, hanem — mivel a német katonai körök közismert merev modora kellemetlenül hatottak rá, — mindig hozzá fordult, amikor a németeknél, nevezetesen Beseler tábornagnál óhajtott valamit elérni.

Schioppa nuncius is azzal az érzéssel távozott első magánkihallgatásáról, hogy Magyarország XI. Piusban igaz és meleg barátot nyert.

A diplomáciai kart első alkalommal február 18-án testületileg fogadta a pápa. Doyenjének, a spanyol nagykövetnek üdvözlő beszédjére a pápa jó franciasággal hosszabban felelt. Válasza abból a gondolatból indult ki, hogy a diplomácia fő hivatása a világbéke helyreállítása és hő kívánságát fejezte ki, hogy a Szentszéknél akkreditált diplomáciai testület e cél elérésére hathatósan közreműködjék. Intelem volt ez a győzőknek és vigasz a legyőzötteknek.

Mikor a beszéd végeztével az egyes követségek vezetői egymásután a trónuson ülő pápához járultak, XI. Pius Somssichot, aki fekete magyar ruhában volt, egészen halkán, úgy hogy csak ő hallhatta meg, ezzel üdvözölte: „quel beau costume que Vous avez”, majd hangosabban folytatva mondta neki, hogy évekkorábban volt Budapesten, — 1890-ben volt, — és nagyon kellemes hatással volt rá fővárosunk.

Nagy szeretettel emlékezett meg XI. Pius Magyarországról Somssich március 16-i magánkihallgatása alkalmával is. Ujból megemlékezett budapesti útjáról, s múzeumi könyvtárban végzett kutatásairól, még mindig emlékezve az akkor megtekintett értékes anyagra s tudakozódott, hogy a háború nem okozott-e kárt benne. Keresetlen modora, fesztelen beszélgetése ez első alkalommal azt a hatást keltette Somssichban, hogy egy nagyjóságú lelkipásztorral, de nem jelentékeny államférfival állt szemben. Az arcképe után szigorú professzornak látszó pápa a személyes érintkezésben a szigorúság ellenkezőjének tűnt föl neki.